

ЛИК ПАСТИРА У БИБЛИЈСКОЈ И СВЕТООТАЧКОЈ МИСЛИ

Тема *пастира* и *пастирства* је кључна библијска тема и провлачи се као црвена нит кроз цео Стари и Нови Завет. Започећемо је од конкретних библијских података.

1. Идеја пастира у Старом Завету.

Најпре да наведемо место код Пророка Јеремије, у 2. и 3. глави, где Господ жали и тугује над Израиљем, и истовремено га критикује, говорећи да је Он био *пастир* Израиљу у пустињи и да га је водио кроз пустињу и довео у земљу обећану, у земљу родну и плодну, а садашњи пастири напустише Господа и народ. То јест, пастири не само да напустише своју *пастирску* улогу поверену им од Бога, него због њих и са њима и Израиљ као народ напусти Господа као свога *Пастира* и „блудничеше са многим лажним пастирима“. Дакле је код Пророка Јеремије забележена и наглашена мисао о Јахвеу као истинском *Пастиру* Израиља, али и о одступништву од Њега и идењу народа за лажним пастирима.

Даље се говори у 2. књизи Самуиловој (2. Царева 5,1—2) за Давида цара, како је Господ и раније, у време судија Израиљевих, давао народу *пастире* „да пасу народ мој Израиља“, а сада им поставља Давида — иначе до тада овчјег *пастира* (*чобанина*) — за *пастира* народу на тај начин што „дођоше сва племена Израиљева Давиду у Хеврон и рекоше му: Ево ми смо кост твоја и тело твоје, и још пре док Саул беше цар над нама ти си изводио и уводио (тј. одводио и доводио) Израиљ, као што чобанин стадо своје изводи (на пашу) и враћа натраг; и Господ ти је рекао: ти ћеш пасти народ мој Израиља, и ти ћеш бити вођ (буквално: игуман) Израиља“.

Из наведеног места, као и из претходног, јасно се види да је у Старом Завету истакнуто у први план Божје *пастирство* (*пастирствовање*) над народом, тј. да је Господ био прави *пастир* Израиља који га је извео из земље Египатске, водио га кроз пустињу, као *пастир* стадо своје; а како је пустиња тешка, тј. пуста, да би се у њој стадо напасало, Господ је био истински *пастир* тиме што је давао људима и храну и пиће. „Еда ли вам што недостаде, вели Господ Израиљу, док сам вас ја водио и био вам *пастир*?“ У овим местима Свето Писмо полази од слика из живота: говори сликовито о *пастиру* и стаду, али

истовремено то надилази богооткривењокиим смислом и садржајем, тј. идејом и богопастирству.

Треба одмах приметити да ово Божје пастирство не истискује улогу људи као пастира. Бог као Пастир не чини сувишном улогу Мојсија као пастира Израиља на путу кроз пустињу ка земљи обећаној, него, напротив, и претпоставља и афирмише ту улогу тиме што утврђује да је преко Мојсија Јахве ипак био први и главни Пастир Израиљев и да је Мојсије, као и касније Давид и други, само у функцији тог Божијег пастирства и пастирствовања, тог спасоносног служења и руковођења, па Мојсијево није било паралелно са Божијим, него у функцији тог истог пастирства. Касније ће Јевреји у своме схватању, нарочито у време Христово, застранити баш у поимање „паралелног“ пастирства Божијег и Мојсијевог, па ће чак супротстављати Мојсија Богу, говорећи Христу: „Нама је ово од Мојсија, како ти сада говориш“ . . . (Јн. 5, 46, 9, 28) на што им Христос одговара: „Није вама то од Мојсија, него од Бога“ (Јн. 6, 32), чиме открива да су Јевреји током времена скренули са правог пута, заборављајући да је Бог први и главни Пастир Израиља, а да је Мојсије само *служитељ* у том Божијем пастирству. Ово извитоперење у схватању пророчког пастирства, као нечег „паралелног“ са Божијим, важно је за нашу тему, за правилно схватање пастирства у Новом Завету, у Цркви, јер управо је погрешно схватање својствено неким хришћанским групацијама, где се црквено пастирство сматра за „замену“ (викарство) пастирству Христовом, као неки дупликат, уместо да се пастирска служба сагледава као само функција (*литургија*) једне и исте пастирске службе Христа Пастирначалника, као такорећи канал или сасуд или „*икономија*“ једне и исте пастирске благодати Христа — јединог Истинитог Доброг Пастира.

Тако је у Старом Завету Мојсије био први образац пастира, који презентира (*ре-презентује*), актуализује Божје пастирство над Израиљом. Потом су то били: Исус Навин, па Судије у Израиљу, па Пророци и нарочито цар Давид. Лако се да запазити, већ од Мојсија, а нарочито од Давида, да је пастирство у Старом Завету увек имало и носило *месијански* карактер, као што су и саме личности Мојсија и Давида имале праобразни карактер Месије. Видели смо да је за Давида цара речено: „Он ће пасти народ мој Израиља“ и он ће Израиљу бити вођ = *игуман*, што је директно *месијанско* име Христово, цитирано код Матеја, већ при рођењу Његовом: „Јер из тебе (Витлеме — Давидов граде) изаћи ће *Игуман* који ће пасти народ мој Израиља“ (Мт. 2, 6). Уосталом, као што ћемо и даље видети, идеја пастирства у Старом Завету све време је везана са *месијанском* идејом, што ће се у Новом само наставити и појачати, где ће добити и своје пуно и коначно *есхатолошко* значење и испуњење.

Давид као пастир помиње се још и у даљим текстовима Старог Завета (3 Цар. 24, 17), где се види како и он сâм осећа своју одговорност за стадо које му је поверено. На пример, када је постао цар и узео да пребројава народ, а Бог казнио народ због тог пребројавања, које није било по вољи Божјој, Давид са осећањем пуне одговорности пастира, говори: „Господе, ево ја сам згрешио, ја сам пастир који учињих зло, а ове овце шта су оне учиниле, шта су згрешиле? Нека се

рука твоја спусти на мене и на дом оца мога, а не на народ“. На такву молбу и молитву Давида као пастира, због његове бриге и љубави и саможртвености за стадо, Бог одустаје од свога гњева, те не казни Израиљ, него помилује остатак (3 Цар. 24, 25).

У књизи Псалама нарочито је изражена идеја о Богу као Пастиру, и она ту, као уосталом и цела књига Псалама, има изразито месијански карактер. Тако се каже: „Господ ће добити народе у наслеђе, и напасаће их гвозденим жезлом (палицом)“ (Псал. 2,6—9). Овде је Господ несумњиво Месија, за кога Свето Писмо иначе везује мисао наслеђа (Еф. 1,18; Јевр. 1,2—4; Рим. 8,17). Такође се каже: „Господ је пастир мој и на зеленој паши пасе ме“. „Господ је Пастир Израиљев: Господ је утврђење народу своме, и заштитник спасења његовог“ (Псал. 23,1—2 80,1; 28,8). У Псалму 28 (29), 9 стоје познате речи које су ушле и у Литургију наше Цркве, а које су толико библијско-пастирске, колико и пастирско-литургијске, што само показује неодољивост идеја пастирства од литургијског (евхаријистијског) садржаја пастирске службе и у Старом, а поготову у Новом Завету. То су речи: „Госпode, спаси народ твој и благослови наслеђе твоје, и напасај их (= народ = наслеђе), и уздижи их (тј. узвишуј их) довека“.

Из наведених места из Псалама, а има их још доста ненаведених, види се да у овој поетској и богослужбеној књизи, која је из старозаветног богослужења директно прешла у новозаветно, наглашен је јако месијански и есхатолошки карактер пастирства. Иако је Давид углавном песник ових Псалама (из цитираног дела Псалтира), види се да он, који је иначе богодани пастир Израиљу, ипак сматра Господа за правог Пастира — и свога личнога и свега народа. У Псалмима је наглашен баш тај и лични и саборни, а притом есхатолошки карактер Пастира, што ће бити својствено Спаситељу Христу као Месији и Богочовеку, као Пастиру и Глави и сваке личности и све Цркве народа Божијег.

Даље, код старозаветних Пророка има доста места која говоре о пастиру и пастирству, али навешћемо само нека. Пророк Исаија говори о пастиру и месијански боји своје речи о томе. У 40. глави, којом почиње 2 део књиге Исаијине (или „Девтероисаија“), нашироко се говори о месијанском времену, о доласку Месије, испред Кога иде његов Претеча, претходник главног, Великог Пастира: „Тешите, тешите, народ мој Израиља. Глас онога који виче у пустињи: Припремите стазе његове, поравните путеве, благовестите (евангелизирајте) Сиону и Јерусалиму, ево Господ долази са моћју и са снагом, Он ће као Пастир напасати стадо Своје, сабраће јагањце Своје“ (Ис. 40, 1—3). У овој надахнутој пророчкој речи очигледна је слика, тачније визија, узета најпре из пустињског, номадског (= пасторалног) живота Израиљског народа, и других источних народа, али је затим та рурално-сточарска слика превазиђена и она је само симбол месијанске стварности. Јер, мало даље се јасно вели да ће Господ „као пастир пасти стадо своје, у наручје своје сабраће јагањце, и у недрима ће их носити“ (Ис. 40, 11; ср. Јован 10, 11), што је очигледно месијанско-есхатолошка стварност вечног рајског пастирства Божијег над људима. „Наручје Божије“ и „недра“ Његова очигледно су изрази месијанског присног општења и заједништва са људима, тј. Царства Божијег. Пророк Исаија, а са њим и други Пророци, несумњиво продужују и употпуњују идеју Пастира-Месије,

који испуњује и оно пастирство Мојсијево, Судијско и Давидово. При крају своје књиге Исаија истиче и пневнолошку страну пастирске службе у старозаветној и новозаветној заједници људи и Бога, стављајући у уста Месије познате речи: „Дух је Господњи на мени, и Господ ме помаза да јавим добре гласе (тј. благе вести = јеванђеље) кроткима; посла ме да исцелим рањене у срцу, да огласим слободу заробљеницима, и сужњима да ће изаћи из тамнице, и слепима да ће прогледати; да објавим пријатну годину Господњу;... да ће се сазидати давнашње пустиоине и обновити градови опустели;... и ви ћете се назвати свештеници Господњи и литурзи Божији... и поново ћете наследити земљу, и даћу вам вечни завет мој“ (Ис. 61, 1—8).

У наведеном месту Пророка Исаије месијански карактер пастирства види се нарочито у томе што, благодарећи улози и дејству Духа Божијег, Месијина служба пастира и њени плодови преносе се и на све чланове стада, на све вернике, јер сви они су обухваћени Месијиним пастирствовањем и сви постају „пастири“, постају „свештеници“ (= литурзи). Очигледно је из овога да је пастирска служба повезана са свештеничком, пастирствовање са свештенослужењем, тако да се може констатовати да, као што постоји једно опште свештенство — „царско свештенство“ свих чланова Цркве а да притом остаје и посебно свештеничка служба или харизма (литургија и литургима), дакле постоји посебно свештенство унутар општег (о)свештенија (ιερατενεια = священіе — 1 Петр. 2, 9) свих чланова Месијанске заједнице (= Цркве), тако постоји и једно опште пастирство свих чланова Стада Месије, мада тиме не престаје оно посебно пастирство које Велики Пастир—Месија обавља и пројављује кроз посебно изабране и постављене пастире у своје есхатолошком Стаду. Ово све скупа могуће је зато што у том заједништву и заједници присуствује и делује Дух Божији, који је Један и јединодејствујући у свима (срв. 1 Кор. 12, 3—11).

Код Пророка Јеремије, као што смо већ видели, Господ се жали на „синове одметнике“, који се одметнуше од Господа и изабраше себи „друге пастире“ и нађоше „друге изворе ископане у песку“ итд. Али, Господ их позива да се поврате и обратe ти „синови одметници“ и обећава да ће их одвести на Сион, што је такође месијански израз који означава Цркву и Царство Божије. Господ затим вели: „И даћу вам пастире по срцу моме, и они ће вас пасти, напасајући вас са знањем и са разумом“ (= са разборитошћу и мудрошћу пастирствоваће над вама) (Јер. 2,5—3,15). Ово се свакако односи на пастире из доба Месије, тј. на пастире Цркве, што ће се и испунити са Апостолима и Светим Оцима Цркве Христове. Но без обзира на ове радосне тонове о пастирству будућих месијанских времена, остаје код Јеремије доста пророчке горчине и меланхолије (да употребим тај психолошки израз, мада је психологија исувише тесна да смести или изрази једног Пророка) када говори о том одступништву од Бога и пастира и стада, и нарочито о *елим пастирима*: „Многи пастири упропастише виноград мој. Нећете, ви пастири и народ, да слушате мене! То је твој пут, Израилу, од детињства твога да не слушаш гласа мојега“ (Јер. 5,1—31). Зато Бог даље прети казном: да ће све пастире твоје, Израилу, однети ветар, и сви ће отићи у ропство. Тешко пастирима који растурају и упропашћују овце стада мојега. Зато вели Господ за пастире који пасу народ мој: Ви расејасте овце моје, разагнасте их, не обилазите их; и ево, ја ћу вас

обићи (посетити) по злим делима вашим, али ћу остатак оваца мојих сакупити из свих крајева земље и вратити их у торове њихове и поставити им пастире који ће их напасати, итд. (Јер. гл. 5—11). Ипак, иза све ове горчине и претње — Пророкове и Божије — остаје опет нада и радост спасења у месијанским временима, у спасоносном пастирствовању Месије, стадољубивог Пастира — Човекољупца.

Остаје још из Старог Завета да кажемо шта о пастиру и пастирском служењу говори Пророк Језекиљ. То су оне чувене главе 33. и 34. књиге Језекиљеве, које опширне текстове о пастиру и његовом бдењу над стадом верујем да сви добро познајете, и зато их не бих ни наводио. Ти одломци се обично наводе у свим приручницима из Пастирског богословља, и они кажу углавном следеће: да је пастир стражар кога Господ постави да стражари над стадом, и када он види опасност треба да затруби, да опомене стадо (тј. народ) о долазећој опасности, па ако га народ не послуша, он је тада невин; али ако пред опасношћу он народу не скрене пажњу и не затруби, те народ буде кажњен, тада ће то кажњавање народа бити због његових сопствених грехâ, али ће Бог душу народну тражити из руку пастира—стражара, јер није указао на опасност (Јез. гл. 33—34).

Из речи Божијих пастиру—стражару код Језекиља јасно је да пастир и његово „стражарење“, тј. бдење и брига о стаду, нису тако свемоћни, нити присилно делују на народ, јер је народ слободан, али зато и одговоран за своје понашање, тј. за слушање или неслушање гласа пастиревог и његове трубе, Пастирева је одговорност повишена тиме што казна народу за срљање и падање у опасност (= за одступање од Бога) највећим делом пада на душу самог пастира, јер је он на најодговорнијем и најистакнутијем месту — на осматрачници духовној, одакле је видик већи и разговетније се виде све долазеће опасности и њихове последице.

За нас као пастире у Цркви, важно је овде указати на то да пастир у стаду Божијем, па дакле и пастир у Цркви новозаветној, не располаже неким принудним и присилним средствима над стадом, осим благе речи Божије (тј. Јеванђеља), али која реч Божја јесте истовремено и оштра и разговетна; она иде често са пратећом претњом суда Божијег (ср. Јаков 3,1; 1 Тим. 5,12; 2 Петр. 2,3—4; Јован 12,48; Јевр. 10,27 и др.). Реч Божија, којом располаже пастир Цркве, јесте благовест и спасоносно оруђе и у њој је дар новог живота, али је она истовремено и „мач оштар са обе стране“, тако да неодговоран однос према њој, било самога пастира, било и народа према њој и према гласу пастира Божијег, не остаје без последица. Овде није по среди обична људска претња, него је то Божија из љубави опомена, јер „Бог неће смрти грешника, него да се обрати и жив буде“, вели црквена молитва. Улога пастира као стражара, према пророку Језекиљу, јесте, дакле, врло одговорна, то је заиста пророчка улога, а не само „службеничка“ и „намештеничка“; најамничка.

Јздан професор нашег Богословског факултета говорио нам је да је улога црквеног пастира, па чак и сваког хришћана, као некога ко ноћу ускаче у једно село које је захватио пожар, а сви у селу спавају, па он виче свима по селу: „Устајте, пожар је!“ — и затим одлази да и друге разбуђује. Јасно је да на самим људима остаје хоће ли чути (мада

и на пастиру или хришћанину остаје: да ли је довољно јасно и гласно викао?); хоће ли затим устати и кренути да гасе пожар у селу?

Поменути пасус из Пророка Језекиља (33—34. глава) завршава се Божијом опоменом и претњом элим пастирима, „који пасу сами себе, а не стадо“ које им је поверено од Бога Пастирначалника (Јез. 34,8—10). Ова опомена, нарочито речи Божије: да пастири „пасу сами себе“, врло су значајне за правилно схватање пастирства, не као самоциља, још мање као „средства за живот“ пастирима (како нам је говорио покојни о. Бранко Цисарж, професор Пастирке: „Неки мисле да уместо да напасу стадо, треба само да га стрижу“!), јер такво егоистичко пастирствовање више је самослужење него богослужење (= служење Богу); већма је самољубље, него ли богољубље и човекољубље.

Ове задње пророчке речи показују нам да у Старом Завету, а сигурно и у Новом — јер је и тамо и овде у питању исти човек и исти људи — пастирство као служење Богу и народу као да је стално праћено неком сенком, опасношћу злоупотребе и одступништва; уместо љубави и саможртве ради Бога и ближњих, лако се окреће у самозатварање и самоциљ, и онда се отуђује и од Бога и од крајњег циља пастирства — спасења људи и света. Толико за сада из Старог Завета о пастиру и пастирству.

2. Лик пастира и пастирска служба у Новом Завету.

Ако бисмо из Новог Завета наводили сва места о пастиру и пастирству онда би заиста требало исписивати читаве странице, тј. преписивати читаве књиге Новог Завета. Јер Нови Завет је сав пастирски, све је у њему у пастирском контексту и има пастирски карактер и садржај. Само што, наравно, то новозаветно пастирство је много шире и обухватније него што обично мислимо, или што се од тога наводи у нашим уџбеницима и приручницима из Пасторалног богословља.

Пре свега, Христос је „Пастир Добри, који душу своју полаже за овце“ (Јн. 10, 11), и из Њега као таквог Пастира извире даље све што новозаветно пастирство јесте и значи. Не бих наводио цео пасус из познате 10. главе Јовановог Јеванђеља — о Христу Пастиру и Његовој поруци Апостолима као пастирима Цркве, а самим тим и апостолским наследницима, Епископима и свештенопастирима Цркве (због чега се управо тај еванђелски одломак и чита на Литургији у спомен св. Отаца пастира — Св. Николе, Св. Василија, Св. Саве и других).

Христово јеванђеље о пастиру и пастирству садржано је већ у Његовом позивању Апостола и у поукама које им том приликом даје, нарочито у 10. глави Матејевог Јеванђеља, када Господ шаље Апостоле на прву проповед. Смаграм да су сва ова места свима позната и зато их не би овде опширније наводио. Једноставно је довољно подсетити се на све оне речи Христове када Апостолима говори о риболову, о сетви и жетви на њиви Господњој. Затим, такође у свим мањевим Спаситељевим причама (Матеј 13. глава), као и у оним причама о Царству, о Великој вечери, о свадби, о ишчекивању Женика, итд. итд. Све су то уствари разни аспекти јединствене Спаситељеве речи о Цркви, сведочанства о великој „Икономији благодати“ Свете Тројице и свеспасносног служења Архипастира Христа и Његових пастира у Дому и До-

мађинству Божијем, где међу овцама и јагањцима Господњим пасти-реначалствује Јагње и Пастир — Христос Богочовек. То је главна бла-вест о пастиру и пастирству у Новом Завету.

Христова служба Великог Пастира преноси се у Новом Завету на Апостоле и зато је лик пастира у Новом Завету уствари лик Апостола и Јеванђелиста, а свети Апостоли своје карактеристике и харизме пре-носе даље и предају Духом Светим својим наследницима Епископима, како то видимо нарочито код Апостола Павла у његовим текстовима (не само оним тзв. Пастирским посланицама, него и у свим осталим). Апостолски елеменат је несумњиво кључни елеменат христолошки и пневмато-лошки. Апостолскост пастирске службе у Новом Завету није друго него вршење, функционисање (= литургисање, свештенодејствовање), дакле актуализовање Христове целокупне Економије спасења света и човека, прорицане у Старом, оствариване у Новом Завету, и коначно испуња-ване у есхатолошком Царству Небеском. Отуда се апостолско-пастирска служба у Новом Завету везује директно са Личношћу и делом Христо-вим, који је Пастир и Епископ душа наших, по речи истог Новог За-вета (1 Петр. 2,25). Уствари, како је то касније рекао Св. Јован Злато-уст: „У односу на Христа, који је једини Пастир, сви смо ми — овце, тј. једно стадо Његово; а тек међусобно се разликујемо на овце и па-стире“. Ово, наравно, не значи ни порицање ни укидање различитих служби у Цркви као Телу Христовом, организму са многим удовима и разним службама и харизмама, по учењу и Златоуста и његовог вели-ког учитеља Павла, него се само наглашава христолошки и христо-центрични карактер пастира и пастирства у Новом Завету, што је било претсказивано и праобрађавано месијанским карактером старозаветних пастира и пастирства.

Понављам опет да сматрам сувишним наводити сва она места код новозаветних писаца, нарочито код Апостола Павла и Петра, која го-воре о моралном лику и узвишеној служби пастира у Цркви, само же-лим да нагласим да и личност и служба пастира, по Новом Завету, стављени су у функцију изграђивања богочовечанског дела и Тела Хри-стовог. Пастирска је улога и делатност да проповедају Јеванђеље и литургишу дело спасења рода људског, да остварују Божију икономију евангелизације, просвећења и облагодаћења људи у свету. Њихово дело је уствари наставак остваривања дела Христовог, а то значи не само да „побољшавају“ људски живот и „улепшавају“ затечену стварност света и човека, него да силом Духа Светога препорађају људе за нови живот и уводе их у Царство Божије и живот вечни. Отуда је новоза-ветно пастирство истовремено и духовно родитељство, као што је то наглашено код Апостола Павла, који каже: „Дечице моја, коју опет с муком рађам (= препорађам) — док се не уобличи Христос у вама (= док Христово обличје не постане у вама)“ (Гал. 4, 19).

Нема сумње да пастирска служба у Новом Завету има и мисео-нарски карактер: „да се проповеда Јеванђеље свакој твари под небом“ (Марко 16, 15), али је то још више литургијска служба са есхатолошким димензијама, јер се њоме врши благодатно освећење човека и све при-роде, све твари. Духом Светим пастирство као литургија уводи Царство Божије у овај свет и век, а овај свет и век приопштава ономе есхато-лошком Веку, будућем Царству Небеском. Зато су пастири у Новом

Завету колико мисионари толико и још више литурзи; они не само да јеванђелизирају, него и јерургишу Јеванђеље Божије, по речи опст Апостола Павла (Рм. 15, 16). Новозаветна пастирска служба је, дакле, везана са самом службом Христовом, са делом Његовим као Архипастира и као Великог Архијереја у Дому Божијем који је Црква Бога Живога (ср. Јевр. 3,1—6; 1 Тим. 3,15—16), што управо напомиње Апостол Павле свом ученику Тимотеју, пастиру и епископу Цркве у Ефесу, поучавајући га да зна као пастир „како треба живети и понашати се у Дому Божијем — Цркви“ и поручујући му да „чува добри залог (τὴν καλήν παράθεσιν) кроз Духа Светога који обитава у нама“ (1 Тим. 3,15; 6,20; 2 Тим. 1,14). Овај „залог у Духу Светом“ и јесте пастирска благодат и служба, апостолска прејемствена харизма и литургија у Телу Христа Богочовека које је Црква.

Слично ономе што смо већ видели у Старом Завету, пастирство у Новом Завету се преноси од Христа и на сво Тело Његово, на све чланове или удове Цркве, јер сваки од њих и сви скупа рефлектују, одражавају, пројављују Целога Христа, Који је *Сав* у Глави и удовима, како је говорио Блажени Августин. Сви верни су органски учлањени у Христа и сви остварују Његово дело у свим димензијама Цркве као живот организма. Тако пастир и пастирство није нешто изоловано, само за себе, изнад или изван Цркве као заједнице верних у Христу. Зато је појам пастирства у Новом Завету тесно везан са поимањем Цркве као Тела Христовог (Рм. 12,5), које је организовано и структурирано тако што је „Бог поставио сваки уд у телу како је Он хтео“ (1 Кор. 12,18) и што сваки члан тог живог Тела вечноживога Христа (који је дао „једне Апостоле, а друге Пророке, једне Јеванђелисте, а друге Пастире и Учитеље — за усавршавање светих, за дело служења, за изграђивање тела Христова“ — Еф. 4,11—12) саборно и „складно потпомаже и доприноси узрастању Тела Христовог и себе самога у љубави“ и благодати и осталим савршенствима Христа Богочовека (Еф. 4,13—16). Оваквим новозаветним схватањем пастирства оно је уклопљено у свој природни еклисиолошки контекст, јер пасторална теологија у Новом Завету није изван и мимо Еклисиологије, како је то често у западним хришћанским конфесијама и њиховим „теолошким системима“ који су се удаљили од јеванђелског и апостолског искуства Цркве, сачуваног аутентично у Православљу.

Наравно, да овако еклисиолошки контекстуализовано схватање пастира не значи и одрицање посебне пастирске службе и пастира служитеља, тј. пастира као литурга, са посебним благодатним даром и овлашћењима, исто онако као што идеја општег „царског свештенства“ свих верника не искључује посебну *свештеничку службу и јерургију* у Телу Христовом. Овим истицањем новозаветног схватања пастирства хоће се подвући истина о целovitости, саборности, органском схватању, тачније речено: *Христоцентрично и пнеуматолошко схватање свих и свега у Цркви, унутар заједнице свих верних, а не о стављању било кога или чега изнад или изван те црквене заједнице, окупљене у Христу* Духом Светим око својих пастира и литурга као око Христа, по речи Светог Игњатија Богоносца. Новозаветно схватање пастирства и пастирске службе у Цркви није ни протестантски „конгрегационализам“, нити такође римокатолички „клерикализам“, него јединство и заједништво свих чланова Тела Христовог и сарадња и садејство свих благодатних

служби у Духу Светоме. Тако је Бог хтео и тако је устројио, организовао Цркву као богочовечанско Тело Христово, коме је Христос Глава, а Црква је Пуноћа Његова, пуноћа свих и свега у Христу деловањем кроз свих и у свима Духа Светога — све на славу Бога Оца. Не може, дакле, бити организма Цркве ни без пастира ни без верника, али опет „не могу сви бити Апостоли, не могу сви бити пастири“, како с правом примећује Св. Апостол Павле (1 Кор. 12, 29).

Толико што се тиче података о пастиру и пастирству из Новог Завета. Да споменемо и сведочење Апокалипсиса о идеји Пастира и пастирствовања. Тамо се, при крају те чудне новозаветске књиге, каже: да је Апостол Тајновидац видео „мноштво народа, који стајаше пред Престолом и пред Јагњетом. . . и Јагње, које је насред Престола, напасаће их и всдиће их на изворе воде живота“ (Откр. 7,9—17), што је уствари већ есхатолошко виђење „новог Неба и нове Земље“ и „Новог Јерусалима“ — „Невесте Јагњетове“, то јест већ прослављене Цркве светих и верних у Царству Небеском (Откр. 21. и 22. глава).

Интересантно је запазити да се у тој есхатолошкој визији поистовећује Јагње и Пастир, чиме идеја Христа као Пастира обухвата Његово целокупно дело искупљења, и спасења света и човечанства, од предвечног Савета Божијег (ср. 1 Петр. 1, 19; Јн. 1,29; Откр. 13,8) до есхатолошког Царства Божијег. Треба још приметити да је ова иста идеја о Христу као истовремено Пастиру и Јагњету изражена и у познатој молитви у светој Тајни исповести: „Господе Исусе Христе, Сине Бога Живога, Пастиру и Јагње. . .“ — што јасно показује како је Православна Црква схватила идеју пастирства у Новом Завету и како ју је пренела у своју сакраменталну, светотајинску праксу.

3. Лик пастира и пастирства код Светих Отаца Цркве

У задњем наведеном месту из Откривења видели смо да је пастирска служба у Новом Завету схваћена коначно тако да је сва усмерена есхатолошки, слично као што је старозаветно схватање пастирства било усмерено месијански. Ова есхатолошка усмереност пастирства присутна је већ у првом пасторалном тексту светоотачке литературе, у ранохришћанском спису „Пастир“ Светог Јерме. У тој визионарској књизи из 2. века Црква је виђена у сталном изграђивању у свету и сталном рашћењу ка небу, слично као што је Израил у Старом Завету путовао кроз пустињу ка Земљи обећаној. Пастирство је овде, као и тамо Мојсијево вођство, виђено у функцији изграђивања Цркве као истовремено старе и младе жене, чиме је наглашена свеобухватност и сввременост Цркве, али увек усмерене у есхатологију, која есхатологија није само унапред, у будућности, него се есхатолошка пуноћа предокуша и сада, још у историји.

Реалност Цркве Божије и јесте оно што је главно у свим виђењима и поукама „Пастира“ Јерминог. Окосница његове књиге је план Божијег спасоносног Домострија, који је Црква Христова, и као предвечна замисао Божија и као садашња стварност у свету, тј. као живи организам верних људи Божијих у свету, а такође и као есхатолошка заједница светих у Духу Божијем. Иако сам Јерма није био свештеник ни епископ, он ипак несумњиво прихвата пастирство и јерахију у Цркви, али исти

Јерма ни пастире не издваја из опште проповеди покајања, јер је покајање неопходно за све који су у Цркви, па и за саме пастире и јерархију. Уосталом, Јермин *Пастир* је у томе сличан Апостолу Павлу, који Ефеским презвитерима и епископима саветује да добро „пазе на себе и на све стадо Божије, у коме их Дух Свети постави за епископе (=пастире) да напасају Цркву Господњу“ (Д. Апост. 20, 28).

Даље светоотачко схватање пастирства пребогато је, и сусрећемо га већ код Апостолских ученика и даље код осталих хришћанских писаца првих векова, али нам је немогуће све то овде наводити. Поменуто бих за тај период само Посланице Светог Игњатија Антиохијског, које су и написане у једном изузетном еклисиолошко-пастирском контексту, када је Епископ Антиохијски, иако вођен на страдање, ипак највећу бригу посвећивао својој иза њега осталој Цркви и Црквама малозијским, кроз које је провођен окован као свештеномученик. За Св. Игњатија, Црква је сабрање и сједињење свих у Христу, благодаћу Духа Утешитеља, а то сабрање бива око Епископа и око пастира, тј. свештеника, „без којих се Црква не назива“, тј. не постоји без свештенства (Тралијанцима, 3). Игњатије Антиохијски изузетно јако наглашава место и улогу Епископа у Цркви, и говори да је Епископ на Евхаристијском сабрању. Цркве „на месту и у облику Христовом“, што значи да се преко Епископа = пастира остварује, оприсутњује целокупно дело Христово.

Слично Св. Игњатију говори и Св. Иполит Римски, у познатом спису „Апостолска традиција“, где је нарочито важно истаћи опис избора и хиротоније Епископа и где су сачуване и прве молитве са те хиротоније (као и нешто касније у *Евхологиону* Серапионовог). Из тог Иполитовог текста види се да Епископ бива рукополаган на молитву све Цркве, свих присуствујућих верних — да би га Бог учинио достојним „да приноси Богу дарове Његове свете Цркве“ (ср. и Јевр. 9,11—28 и 8,3). Што значи да пастир-литург није само „представник“ Божији, ако би то „представништво“ схватили у уобичајеном смислу речи, тј. „заменик“, него Епископ са вернима стварно *ре-презентује* Христа у Духу Светоме, то јест: силом и доласком Духа Светога он *оприсутњује* Христа и Његову целокупну Икономију (Домострој) *спасења*, тако да *Литургија*, коју врши Епископ усред заједнице верних, стварно је присуство и актуализација овде и сада богочовечанског Домострија Христовог, који је Црква у моменту сабрања и свршавања Свете Евхаристије, како ће то показати и Литургије Св. Василија и Св. Јована Златоуста. Због овог разлога могао је и Св. Иринеј, епископ и пастир Лионске Цркве, да каже оне познате речи, које најкраће потврђују ову истину о месту и улози и служби пастира у Цркви као *литурга*: „Наша је вера сагласна са Евхаристијом и Евхаристија потврђује нашу веру“.

Да се не бисмо исувише задржавали на богатим светоотачким сведочењима о лику и делу пастира у Цркви, осврнућемо се укратко на учење двојице великих Отаца Источне Цркве из 4. и 5. века о *пастиру* и *пастирству*, које је најрепрезентативније за целокупну патристичку мисао о пастирству. То су Св. Григорије Богослов и Св. Јован Златоуст.

Обојица су били Архиепископи Цариградски и обојица су оставили и посебна дела посвећена теми пастира и пастирства. Свети Григорије Богослов је најсажетије изнео лик и дело пастира Цркве у својој по-

знатој 2. Беседи („Апологија о бекству“), изговореној после свога рукоположења за свештеника, после којег је он одмах побегао у пустињу — од осећања величине и одговорности пастирске службе. У овој својој 2. Беседи овај велики Отац Цркве најпре износи разлоге који оправдавају његово бекство, истина само привремено, због величине и тежине дела пастирствовања над људима и Цркви Христовој, на коју дужност се он ускоро вратио и тако узвишено пророчки и апостолски служио. Он затим излаже и тумачи узвишену тајну свештенства и пастирске службе у Цркви Бога Живога, али то чини у целовитом контексту Христовог Домостроја спасења човека и света, који почине од старозаветних Пророка до Христа и од Христа се наставља кроз новозаветне Апостоле, чију службу сада у Цркви врше Епископи и свештеници. Свети Григорије не говори о свештенопастиру и његовој јерургијско-пасторалној делатности у Цркви на неки морализаторски, јуридикчки или службенички начин, него сагледава личност и делатност пастира-јереја свеобухватно и свецрквено: као заиста христолику личност, као учитеља и богослова, као пастира и лекара, као литурга и мистагога, чије делатности и службе крајњи циљ јесте — благодатно-мистичко обожење свих у Цркви као великој „Тајни Христа“ Богочовека. Слично о пастиру и његовој служби говори Свети Григорије и у својој 9. Беседи, изговореној приликом свог хиротонисања за епископа у Сасиму. Свети Кападокијски пастир и Цариградски Архипастир коначно назива пастирствовање „науком над наукама и уметношћу над уметностима“.

Ова пастирска дела и схватања Св. Григорија Богослова утицала су јако на нешто млађег црквеног оца Св. Јована Златоуста, који је познат као писац сјајног пастирског дела „О Свештенству“ (у 6 књига), као и на каснија „Пасторална правила“ Св. Григорија Двојеслова, епископа Римског. Какво је то Златоустово дело О Свештенству и како је оно у Цркви схваћено најбоље показују речи Св. Исидора Пелусиота (Писма 1, 156): „Нема срца које је прочитало ову књигу, а да му она није ранила срце љубављу према Богу. Она показује колико је часна и узвишена свештеничка (пастирска) служба и како је треба беспрекорно вршити. Јован, око Цркве у Византији, тај мудри тумач тајни Божијих, саставио је овај спис са толико префињености и тачности садржаја, да они који своју свештеничку службу врше онако како то Бог жели, и они који се са немарношћу односе према њој, налазе у овој књизи живо представљене и своје врлине и своје грешке“.

Заиста, Свети Златоуст није написао један обичан уџбеник или приручник „о дужностима парохиског свештенства“, како је то у новије време најчешћи случај са нашим Пастирским уџбеницима, него је написао један истински црквени текст, сав испуњен живом вером и богословљем и благодатно-пастирским искуством о узвишености пастирске службе, која је и изнад царске и чак изнад анђелске службе. Златоуст слика извишени лик пастира као христолике личности и апостолског посленика у Винограду Господњем, чије је дело ново рађање људи у благодатни и бесмртни живот у Христу и њихово пуно уцрквљење и охристовљење, како је то у наше дане изразио отац Јустин Поповић.

Сматрам да није сада потребно понављати овде све оне познате ставове Златоустове о пастиру и пастирству, само подсећам на сву ону ширину и свестраност његовог стављања пастира и пастирске делатности у саборни, христолошко-пневматолошки, то јест у пуни еклисио-

лошки и сотириолошки контекст, без којег пастирство остаје само једна хуманитарно-социолошка делатност и не води крајњем и коначном, вечном спасењу човека и света. Није отуда чудо што је Златоустава теологија о свештенству и пастирству постала и остала жива благодатна пракса у свих великих Отаца и Пастира Православне Цркве кроз векове до данас.

По речима Златоуставим, укратко речено, пастир Цркве Христове стварно „стоји пред Богом као онај коме је поверен сав свет, као стварни отац свију“, јер свештенопастири су нам „узрочници новог рођења од Бога, то јест оног блаженог препорођења, и истинског ослобођења, и благодатног усиновљења Богу“. Једном речју, по Златоусту, пастир је „Украшитељ Цркве као Невесте Христове“, и све што чини, чини то „за славу Божију и изграђивање Цркве (тј. свих верних), која је, по блаженоме Павлу, Тело Христово“. Златоуст на крају закључује, попут свог љубљеног Апостола Павла, следећом карактеристиком пастира и пастирства: „Свештенопастир је као други Павле, или још више као сами Христос (Јн. 15,13), јер се труди и жртвује у љубави према пастви тако да и душу своју полаже за спасење грешника“. Знамо да је Св. Јован Златоуст заиста и био такав христолики пастир и да је, идући за Христом и за Апостолом Павлом, и он стварно полагао душу своју за паству свују — за живу Цркву Божију.

Из наведених речи Св. Григорија Богослова и Св. Јована Златоуста очигледно је видљива истина и прави смисао пастирства у Цркви као богодане благодатне службе и делатности на остварењу велике и свеспасоносне „Тајне Христове“, која и јесте циљ свега од Бога створенога и крајње назначење човека и света. Ту Тајну Христа Богочовека обавља и остварује сâм Христос, силом и благодаћу Духа Утешитеља, преко апостолско-светоотачких пастира и литурга у Цркви Божијој кроз векове, и зато се с правом каже у православној традицији: да је Пастир и Епископ „жива слика Христова“. Ову мисао примењује Св. Василије Велики и на монаштво, тј. конкретно на игумана у монашкој заједници (у својим „Монашким правилима“), а наставља је касније сва источна монашка традиција (напр. Св. Јован Лествичник, који уз своју „Лествицу“ има и посебну „Поуку пастиру“). Смисао тог монашког православног предања је сасвим истог еклисиолошког карактера и садржаја, јер је у Православљу и манастир, као и парохија и епископија, првенствено литургијска заједница, тј. Тело Христово.

Овакво схватање пастирске службе, као настављања и остваривања спасоносног дела Христовог у Цркви кроз векове, присутно је и код бројних каснијих Отаца на Истоку — у Византији, Русији, Србији и другим Православним Црквама и народима. Немамо овде времена ни места да их све набрајамо, довољно је да само подсетимо, на пример, на пастирски лик и делатност једног Светога Саве, или Св. Јована Кронштатског, или Св. Нектарија Пентапољског (Егинског), или Митрополита Антонија (Храповицког), а у наше дане код нас Срба на Владику Николаја Охридског и Жичког и Оца Јустина Поповића. Сви су они били пастири и свештенослужитељи светоотачког калибра и духа, и пастирско делање и сведочење њихово нам је пример и путоказ за наше време и савремене пастирске проблеме Цркве. Указао бих још такође и на пример пастирског саможртвеног, скоро мученичког служења епи-

скопа Рашкопризренског Павла, који нам је свима живи пример апостолског и мартирског пастирствовања у нашем народу Божијем у овако сложеним и ретко тешким околностима и патњама на Косову и Метохији.

*

У читавом мом досадашњем излагању, свестан сам, има доста пропуста и недоречености о великој теми пастира и пастирства и зато молим ваше извињење и опроштај од свих слушалаца, и пастира и пастве. Како сам и сам неки вајни пастир, увек се сећам добро речи Св. Григорије Богослова, који каже: да никад није могао да на миру саслуша оне речи Христове изговорене фарисејима јеврејским (у Матејевом Јеванђељу, глава 23), јер су му се тада кости тресле од страха и трепета — јер се то исто може и на њега и на нас у Цркви односити. Шта тек да кажем ја окајани, последњи између пастира Христовог стада многострадалног?

Ипак, сматрам да сам покушао да бар донекле изнесем онај широки и стварни контекст пастирске службе у Цркви Бога живог, тако да се не мисли да је наше пастирство само морализирање или само хоризонтална, добротворна социјална делатност (коју можда други и боље од нас врше), него да је то, ни мање ни више, актуализација и реализација целокупног спасоносног дела Христовог. То је, заиста, сазидавање и изграђивање Цркве Богочовека Христа у свим њеним небезбедним и богочовечанским димензијама. У наше време нарочито је важно то наглашавати, јер нам извесни кругови у овом друштву, а нарочито марксистички идеолози и властодршци, желе наметнути свој „модел“ схватања Цркве и пастирске делатности у Цркви, као неки уско схваћени строго „верски посао“, „религиозну делатност“ само са Требником у руци и само у оквирима црквене порте.

Као пастири Цркве Христове Православне — Цркве мученике и раније и данас, али и Цркве славне и непорочне, која нема мрље ни прљавштине, него је света и беспрскорна Невеста Христова — знамо и осећамо да нисмо достојни свога звања и не чинимо ни издалека све што би требали и могли чинити „да испунимо недостатке на Телу Христовом које је Црква“, тј. на живој заједници верних као стада Божијег. Али знамо такође и осећамо да „ако и посрћемо и падамо, ипак не отпадамо од Тебе, Господе, јер си Ти Бог наш од утробе матере наше“ — Цркве Православне, у којој нам је Христос Глава и Архиепископ и Архипастир, а сви ми смо у односу на Њега само стадо и овце пастве Његове. У Њега, Благословенога, Који је увек присутан у Цркви Својој и увез изнова у њој делује Духом Светим, окренута је и усмерена сва делатност наша и нада наша. Јер Он је главни циљ нашега пута и сврха и садржај све наше пастирске делатности.